

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 3, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 339.92:332.1

В. В. Гоблик,

к. філос. н., старший науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ КЛАСТЕРІВ НА КОРДОНІ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

В статті представлено авторський підхід до перспектив створення транскордонних кластерів, як однієї з форм транскордонного співробітництва на кордоні України з ЄС. Зростання ролі транскордонних регіонів в регіональній економіці, збільшення наукового інтересу до вивчення проблематики їх формування і функціонування зв'язані, в першу чергу, з активізацією транскордонного співробітництва.

The author approach to the perspective of transborder clusters creation as one of the transborder cooperation form at the Ukrainian border with European Union is presented in the paper. The increasing role of transborder regions in the regional economy, enhancing the research interests to the issues of their forming and functioning are coursed in the first turn by the growth of transborder cooperation.

Ключові слова: *транскордонний кластер, транскордонні регіони, зовнішньоекономічна діяльність.*

Keywords: *transborder cluster, transborder region, external economic activity.*

Постановка проблеми. Вивчаючи досвід Європейського Союзу щодо розвитку транскордонних регіонів, впровадження нових форм транскордонного співробітництва, зокрема функціонування кластерів, автор обґрунтовує перспективи по їх створенню на кордоні України з ЄС. Адаптація на вітчизняний ґрунт європейського досвіду в умовах євроінтеграції України є дієвим важелем підвищення якості життя та соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад в розвиток концепції кластеризації внесли роботи М.Портера, М.Фельдмана, Д.Джереффі, К.Моргана, Б.Харрісона. Дослідженню проблем, які виникають при формуванні та функціонуванні кластерів, присвячені численні праці вітчизняних науковців, зокрема М.Долішнього, Н.Мікули, М.Войнаренка, С.Соколенка.

Однак, багато теоретичних і методичних питань сталого розвитку регіонів на основі діяльності кластерів залишаються не вивченими і носять дискусійний характер. Зокрема, дослідження практичних інструментів створення транскордонних кластерів у прикордонних регіонах з ЄС, використання зарубіжного досвіду який дає змогу долучитись до спільного вирішення соціально-економічних проблем територій.

Метою дослідження є вивчення доцільності створення та перспективи розвитку транскордонних кластерів на україно-євросоюзівському кордоні, як ефективного інструменту у розв'язанні проблем прикордонних регіонів.

Виклад основного матеріалу. Транскордонні кластери можна визначити як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, що географічно зосереджені у транскордонному регіоні, співпрацюють та конкурують, спеціалізуються в різних галузях, проте пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, об'єднуючись для реалізації спільних проєктів чи виготовлення спільних продуктів, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навиків тощо [1].

Транскордонні кластери формуються в умовах вже усталених транскордонних взаємозв'язків між суб'єктами підприємництва прикордонних територій сусідніх країн, а їхня ефективна діяльність ґрунтується на взаємовигідній співпраці суб'єктів господарювання, органів влади, неприбуткових і громадських організацій цих територій.

Це дає підстави стверджувати, що поширення мережі транскордонних кластерів в українсько-польському, українсько-словацькому, українсько-угорському та українсько-румунському транскордонних регіонах є найбільш перспективним напрямом активізації зовнішньоекономічних зв'язків у їхніх межах, а також важливим інструментом їхнього переходу до найвищого рівня ефективності транскордонної співпраці на міжгалузевій основі.

Для забезпечення ефективного функціонування транскордонних кластерів у транскордонних регіонах, сформованих за участю прикордонних територій України та держав-членів ЄС, необхідно насамперед чітко визначити основну галузеву спрямованість їхньої діяльності з огляду на відповідність наявному природно-ресурсному, технологічному, фінансовому, трудовому та інтелектуальному потенціалу відповідних прикордонних територій і транскордонних регіонів загалом.

Так, у всіх вищезокреслених транскордонних регіонах існують необхідні передумови для започаткування роботи логістичних кластерів. Адже кластеризація є невід'ємною рисою ринку логістичних послуг ЄС, а через транскордонні регіони, сформовані між ЄС та Україною, проходить більшість транспортних комунікацій і важливих транспортних коридорів, що сполучають ЄС із країнами Східної Європи та Азії. Загалом на території Європи діє близько 25 базових (основних) логістичних кластерів та 60 другорядних логістичних кластерів.

Враховуючи той факт, що транспортно-логістичні кластери можуть особливо успішно функціонувати в місцях проходження і перетину пан'європейських транспортних коридорів, зокрема на зовнішніх кордонах ЄС, їх формування в межах українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів видається доволі перспективним.

Формування транскордонних транспортно-логістичних кластерів у межах транскордонних регіонів, розташованих між Україною та ЄС, вже найближчим часом дозволить не лише підвищити ефективність використання транзитного потенціалу цих транскордонних регіонів, але й забезпечити його підвищення.

Цілями формування логістичних кластерів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС, має стати максимально повне та ефективне використання їх конкурентних переваг на основі мобілізації наявних матеріальних і нематеріальних активів, а також зниження транзакційних витрат на основі підвищення рівня взаємної довіри між учасниками кластера. До роботи вказаних кластерів мають бути залучені як суб'єкти господарювання, локалізовані у вищезазначених транскордонних регіонах, так і транспортні компанії, що обслуговують трансконтинентальні перевезення вантажів, а також експедиторські фірми, включаючи експедиторів-кур'єрів, експедиторів-агентів (брокерів), операторів змішаного перевезення вантажів, складські комплекси, розподільні центри й термінали, органи державної влади та місцевого самоврядування прикордонних територій, а також контролюючі інстанції, допоміжні фінансові, страхові, маркетингові, консалтингові та дослідницькі служби, а також обслуговуючі та ремонтні організації [2].

Одним із пілотних проєктів, спрямованих на формування транспортно-логістичних кластерів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС, може стати логістичний кластер, що охоплюватиме Закарпатську область України, регіон Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина), Кошицький край Словаччини та район Сату-Маре Румунії. Тобто, діяльність цього кластера поширюватиметься на всі чотири транскордонні регіони, сформовані між Україною та ЄС.

У вказаному кластері поєднуються різні види транспорту, причому, як вантажного, так і пасажирського. Це стосується автомобільних доріг та автопортів, залізничних колій і залізничних транспортних вузлів, аеропортів та аеродромів і річкового судноплавства. Усіх їх пов'язуватиме між собою розгалужена мережа

транскордонної транспортної логістики.

Враховуючи масштабність цього проекту, а також те, що базовим регіоном для його здійснення стане Закарпаття, першим тактичним завданням з його реалізації має стати формування транспортно-логістичного кластера в Закарпатській області. У подальшому цей кластер може стати складовою транскордонних кластерних мереж у кожному з транскордонних регіонів, що функціонуватимуть між Україною та ЄС, оскільки територія Закарпаття входить до складу відразу чотирьох вищезгаданих транскордонних регіонів.

Закарпатська область як база для формування трьох із чотирьох транскордонних регіонів між Україною та ЄС (українсько-угорського, українсько-словацького та українсько-румунського), а також учасниця четвертого з них (українсько-польського), може виступити ініціатором створення не лише транспортно-логістичного, але й низки інших транскордонних кластерів.

Насамперед це стосується деревообробного кластера, основним завданням якого має стати ефективне використання лісових ресурсів Карпат у межах передгірних і гірських територій українсько-румунського, українсько-угорського, українсько-словацького та українсько-польського транскордонних регіонів. Крім того, цей кластер може сприяти відновленню потенціалу деревообробної, целюлозно-паперової та меблевої промисловості прикордонних областей Західної України, а також залучення в їх розвиток інвестицій і сучасних технологій, орієнтованих на відновне лісокористування та сталий розвиток Карпатського регіону.

Карпатський регіон володіє найбагатшими в Україні лісовими ресурсами. Середня лісистість його території сягає 39%, а загальний запас деревини становить 0,52 млрд. м³. Лісовий сектор Карпатського регіону працевлаштовує близько 52 тисяч людей на більше ніж двох тисячах підприємств різних форм власності. Це свідчить про важливе соціально-економічне значення лісового сектора в економіці регіону. Приблизно 90% усього обсягу виробництва в ньому становлять чотири основні складові – лісове господарство, деревообробка, виробництво меблів та продукції з деревини, паперово-целюлозне виробництво. . Окрім того, існує реальний потенціал для посилення позицій лісового кластера в таких напрямках, як деревообробка, дерев'яне будинкобудування, лісовий туризм, переробка недеревинної лісової продукції. Завдяки цьому можливе створення нових робочих місць та підвищення доходів населення. Останнім часом у Карпатському регіоні нашої держави активно обговорюються можливості формування потенційних лісових, деревообробних, меблевих та інших кластерів у кожній області. В Закарпатті, наприклад, один з таких кластерів може базуватися на виробництві дерев'яних будинків. У цьому випадку в кожному проєкті з виробництва житлового дерев'яного будинку "під ключ" могли б узяти участь близько 22 типів акредитованих фахових підприємств (від постачальників столярних виробів, підлогових покриттів, підприємств із виконання загальнобудівельних, покрівельних, сантехнічних робіт, до транспортних, рекламних, фінансових та інших організацій). За підрахунками, кожен такий проєкт може працевлаштувати до 850 людей у таких різних галузях [3].

У лісовому секторі активно працюють кластери в таких країнах, як Фінляндія, Німеччина, Франція, Італія, Словенія, Росія, Угорщина. Найбільш ефективно працюють ті деревообробні кластери, які сконцентровані в межах одного регіону, що дозволяє максимально продуктивно використовувати наявний природно-ресурсний, виробничий і кадровий потенціал [4].

Відтак у транскордонних регіонах, сформованих на кордоні між Україною та ЄС, доцільно формувати мережу деревообробних кластерів, об'єднаних спільними ресурсами та метою функціонування. Адже крім Закарпатської області, сприятливі умови для формування транскордонних деревообробних кластерів є в усіх інших областях нашої держави, що межують з ЄС. Більше того, органи регіональної влади і місцевого самоврядування цих областей здійснюють активну діяльність у напрямі популяризації кластерних ініціатив, зокрема в деревообробній галузі.

Перспектива формування деревообробного та меблевого кластера також активно обговорюється й на Львівщині, Івано-Франківщині, Буковині. Такий кластер, або комерційно зорієнтована співпраця між різноманітними зацікавленими сторонами у сфері лісового господарства, сконцентрована в ланцюгу виробництва й збуту деревини та меблів і ґрунтована на об'єднанні специфічних практичних навичок, а також ділових контактів усіх учасників кластера, забезпечить надійну горизонтальну та вертикальну кооперацію в його структурі, а отже, гарантує задоволеного споживача в кінці ланцюга.

Все це дає підстави сподіватися на те, що вже найближчим часом в областях Карпатського регіону можна буде започаткувати роботу з організаційного оформлення існуючих кластерних ініціатив, а також ініціювати на цій основі формування транскордонного деревообробного кластера (або низки кластерів у межах кожного з чотирьох транскордонних регіонів, сформованих за участю прикордонних областей України та суміжних із ними прикордонних адміністративно-територіальних одиниць сусідніх держав-членів ЄС), а в перспективі розташовуватися і на території відразу чотирьох областей Західної України, виступаючи основою для формування кількох транскордонних кластерів у межах українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів. До його потенційних учасників слід віднести передусім лігоспи, меблеві та целюлозно-паперові підприємства, навчально-освітні заклади, туристичні центри, енергетичні компанії тощо.

Функціонування транскордонного лісгосподарського кластера (або їх мережі) в західних областях України створюватиме сприятливі передумови для розвитку іншого транскордонного кластера, а саме – туристично-рекреаційного. Адже ведення екологічного господарювання в лісовому секторі Карпатського регіону, ґрунтоване на поліпшенні якості природних ресурсів у відповідних транскордонних регіонах, а також їх людського і соціального капіталу, супроводжуватиметься нарощуванням потенціалу відпочинкової індустрії в передгірних і гірських районах українських, польських, словацьких, угорських і румунських Карпат. Це дасть всі підстави для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів цих країн наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС. Саме це дозволяють зробити транскордонні туристичні кластери.

Створення такого кластера в межах одного, декількох чи всіх транскордонних регіонів, до складу яких входять прикордонні території України, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, дасть змогу поєднати в єдину систему підприємства туристичної та інших суміжних галузей, що сприятиме реалізації пріоритетних задач, які стоять перед підприємствами, установами, організаціями туристичного бізнесу відповідного транскордонного регіону та сприятиме посиленню його конкурентних переваг. Метою створення транскордонного туристичного кластера є сприяння стійкому економічному та соціальному розвитку Карпатського регіону, формування взаємозв'язків і мереж співробітництва між підприємствами, організаціями й установами його країн-учасниць. Адже наближення кордону Європейського Союзу до України, подібність природного, рекреаційного потенціалу, спільність історичного та культурного розвитку, стабільне економічне співробітництво у межах Карпатського транскордонного регіону дозволяють використовувати переваги транскордонного співробітництва для посилення його конкурентоспроможності на основі використання кластерної моделі розвитку [5].

До туристичних кластерів належать групи підприємств, сконцентрованих географічно в межах регіону, які спільно застосовують спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці та інші функціональні структури господарства. Туристичний кластер – це, передусім, спільнота різних підприємств і організацій на певній території, що напружено або опосередковано пов'язані з наданням туристичних послуг.

Кластерний підхід до транскордонного туризму дозволяє більш далекоглядно дивитися на цю галузь і віднаходити унікальні економічні можливості. Вони полягають у тому, що границі цієї галузі економіки постійно розширюються. Складовими транскордонного туризму при такому підході можуть виступати не тільки готельні послуги, послуги турсервісів, готельних та закладів громадського харчування, але й інші. Крім них у транскордонному туристичному кластері можуть об'єднатися, наприклад, навчальні заклади, які забезпечують підготовку фахівців у потрібних напрямках; підприємства транспортної сфери; розважальні заклади; заклади торгівлі; підприємства, що виготовляють сувеніри та імідажеву продукцію; будівельні та автотодорожні підприємства. У транскордонних туристичних кластерах, сформованих у межах транскордонних регіонів між Україною та ЄС, можуть об'єднатися підприємства малого і великого бізнесу, дослідницькі та освітні установи кожної з країн. І це дозволить підвищити ефективність їхньої взаємодії.

Таким чином, на сучасному етапі економічного розвитку нашої держави, роль транскордонних туристично-рекреаційних кластерів може полягати також і в тому, щоб адаптувати на вітчизняний ґрунт досвід та інституційні передумови становлення ефективної індустрії гостинності, що сьогодні активно використовуються у країнах ЄС.

Основними передумовами для створення транскордонних туристичних кластерів у межах вищезгаданих транскордонних регіонів, а також інших транскордонних регіонів, сформованих між Україною та ЄС, є [6]:

- пріоритетність туризму для розвитку прикордонних територій кожної з держав-учасниць;
- позитивна динаміка туристичних потоків за останні декілька років, зростання обсягів взаємних туристичних обмінів у межах транскордонних регіонів;
- природно-кліматичні особливості та природно-ресурсний потенціал, які забезпечують можливість розвитку різних видів туризму в межах транскордонних регіонів як влітку, так і взимку;
- наявність спільного історичного минулого, унікальних архітектурних та культурних пам'яток, що становить цінність для розвитку пізнавального туризму в транскордонному регіоні та створює умови для відкриття спільних транскордонних туристичних маршрутів;
- сприятливе географічне розташування на перетині транзитних міжнародних шляхів (автомобільних, залізничних та авіаційних), що сприятиме оптимізації потоків подорожуючих;
- значна кількість закладів розміщення туристів, які мають відносно низькі коефіцієнти завантаженості протягом року, а співробітництво на основі впровадження кластерної моделі розвитку туризму в транскордонному регіоні дозволить активізувати туристичні підприємства та забезпечити вищий рівень використання потужностей закладів розміщення у транскордонному регіоні за рахунок створення комплексного туристичного продукту.

Висновки. Таким чином, пріоритетними напрямками формування транскордонних кластерів, орієнтованих на інноваційний розвиток транскордонних регіонів, сформованих за участю прикордонних територій України та сусідніх із ними адміністративно-територіальних одиниць країн-членів ЄС, є реалізація транскордонних кластерних ініціатив у сферах транспортної логістики, лісового господарства та деревообробки, а також туризму та рекреації. Саме це дасть змогу забезпечити максимально ефективне використання наявних природних, трудових і виробничих ресурсів у межах українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського та українсько-румунського транскордонних регіонів на найближчу перспективу та в стратегічному вимірі.

Література:

1. Мікула Н.А. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів / Н.А.Мікула // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів: Збірник наукових праць. Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Редкол.: Відп. ред. Є.І.Бойко. – Львів, 2008. – С. 546. (С.129-141)
2. Миннибаев Т. Сущность транспортно-логистических кластеров и их роль в экономике / Т. Миннибаев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : kirgteu.com/filemanager/download/775/
3. Устич Р. Лісові кластери / Р. Устич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ekoinform.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=54%3A2010-01-04-09-56-41&catid=7%3A2009-07-06-09-51-16&Itemid=26&lang=ru
4. Толчанова З. Кластерна політика як механізм удосконалення лісопромислового комплексу / З. Толчанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vtneu/2010_4/4_2010/05Tol.pdf
5. Куля Н. Транскордонний туристичний кластер або майбутнє туризму Карпатського євро регіону / Н. Куля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourism.uz.ua/st29.html>
6. Куля Н. Транскордонний туристичний кластер або майбутнє туризму Карпатського євро регіону / Н. Куля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourism.uz.ua/st29.html>

Стаття надійшла до редакції 06.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"